

revoluce se stále zintenzivňuje její dopad nejenom na materiálně technickou základnu společnosti, ale i na sféru duchovního života lidí.

Radikální změny v oblasti duchovní kultury společnosti vyvolané vědeckotechnickou revolucí se však kvalitativně odlišují v obou protikladných společenských řádech — socialismu a kapitalismu.

Zcela jasně lze sledovat spotřebitelsky vnímaný postoj ke kultuře a duchovním hodnotám v kapitalistických zemích, který omezuje zaváděním tzv. „masové kultury“ intelektuální obzor pracujících pouze na pasivně, konzumně chápáné osvojování některých elementárních statků vzdělání a kultury. Toto vše vyúsťuje v odcizování člověka a společnosti, v bezideovost při volbě forem duchovní kultury, v současnou koexistenci reakčního nacionalismu s kosmopolitním unitarismem, který se zobrazuje v neodpovídajících názorech o kulturní rovnosti „jednotné západní civilizace“, kterou prý vědeckotechnická revoluce vyvolává.

Ve skutečnosti tato západní masová kultura odvrací pozornost širokých vrstev obyvatelstva od palčivých sociálních problémů do oblasti bezmyšlenkovitého a bezcílného trávení volného času a časem vyvolává protesty proti těmto pseudokulturním standardům buržoazního života, které jdou až k nihilismu a anti-kultuře.

Za socialismu vědeckotechnický rozvoj napopak evokuje masy ke zvýšení úrovně kulturního a technického vzdělání, je materiální základnou nepřetržitému růstu duchovních potřeb osobnosti a předpokladem jejího všestranného rozvoje již tím, že stírá až odstraňuje rozdíly mezi fyzickou a duševní prací.

Socialistický stát sám kryje výdaje spjaté s duchovními zájmy lidí a s rozvojem osobnosti a soustavně pečuje o rozšíření rejstříku duchovních potřeb obyvatelstva, ale také o jeho prohloubení a zvýšení, usiluje o vyrovnání stupně vývoje duchovních kultur různých sovětských národů tím, že masově vychovává jejich národní inteligenci. Nebezpečí inklinace části příslušníků společnosti k pouze pasivnímu vnímání hodnot duchovní kultury vyvolává v poslední době nutnost aktivnější zapojit pracující do tvůrčí činnosti v kulturní oblasti, která se má stát oblastí duchovního využití i neprofesionálních umělců. Jde tedy o intelektualizaci veškeré činnosti pracujících v socialistické společnosti, která vyvolává ohromné rozšíření kulturní tvořivosti v každodenním životě širokých vrstev obyvatelstva ve městech i na vesnici.

Nelze proto souhlasit s tzv. „sociálním pesimismem“, který negativně posuzuje všechny důsledky vědeckotechnické revoluce pro lidskou kulturu, akcentuje především ekologickou a demografickou krizi, z nichž ve svých představách vyvozuje nebezpečí degradace osobnosti, úpadek lidských schopností a degeneraci člověka, vedoucí k „éře robotů“.

Je pravda, že soudobý kapitalismus, založený na honbě za nejvyšším ziskem, nemůže sám vytvořit přijatelné předpoklady pro život člověka v podmínkách vysokého stupně vědeckotechnického rozvoje a ani není s to odvrátit hrozbu „ekologické katastrofy“, již dlouhou dobu zaměstnávající západní sociology, kteří pod jejím vlivem docházejí k různým pesimistickým, antisocialistickým teoriím o omezení ekonomického rozvoje, o mezích růstu atd.

Ekologické krize se pak využívá v utopických projektech tzv. „morálky životního prostředí“ k zastírání pravé podstaty nemohoucnosti kapitalistického systému i k potvrzení, že obtíže vznikající jako důsledek jsou i v socialistických zemích totožné.

Je pravda, že socialismus neodstraňuje ekologické problémy automaticky; ty jsou však předmětem soustředěného úsilí celé společnosti o vytvoření předpokladů pro nastolení harmonického vzájemného vztahu mezi člověkem a přírodou, modelu socialistického životního stylu, v němž člověk není konzumentem, ale tvůrcem.

Jiří Patočka

Celostátní konference „Problémy zaměstnaných žen“

U příležitosti Mezinárodního roku ženy uspořádal Dům techniky ČVTS v Pardubicích spolu s Vysokou školou ekonomickou v Praze ve dnech 15.–16. dubna 1975 v Chrudimi celostátní konferenci na téma *Problémy zaměstnaných žen*.

Konference se konala za převážné účasti žen (asi 70 žen a 20 mužů). Mezi zúčastněnými byl značný počet pracovníků oddělení pro кадровou a personální práci, sociálních pracovníků a podnikových sociologů a psychologů. Nechyběli ani pracovníci vysokých škol a výzkumných ústavů, českého ministerstva práce a sociálních věcí a funkcionáři ROH a Svazů žen.

V úvodním vystoupení zdůraznila členka předsednictva ÚV Českého svazu žen B. Matoušková význam konání konference v rámci Mezinárodního roku ženy, který lze považovat za mimořádný úspěch Světové demokratické federace žen. Vyzvedla myšlenku, že úplné osvobození ženy je podmíněno v prvé řadě vítězstvím dělnické třídy a dále ekonomickou samostatností ženy.

Marxistickému řešení ženské otázky byl věnován referát M. Šolcové (Ústav marxismu-leninismu Univerzity J. E. Purkyně v Brně). Autorka poukázala na to, že v minulých letech nebyla dostatečně systematicky věnována pozornost marxistickému objasňování postavení ženy ve společnosti, byla podceňována ideová výchova žen a s ní spjatá otázka jejich občanské angažovanosti. Dosud přezívá názor, že stačí ženu zrovnoprávnit politicky a právně. Dosahování ženské rovnoprávnosti je však dlouhodobý proces, který je spjat s celkovou revoluční přeměnou celé společnosti.

Z poznatků klasiků marxismu, kteří prokázali spjatost postavení ženy ve společenském procesu se způsobem výroby a dělby práce, vyplývá, že proces realizace emancipace ženy nelze chápat jako pouhé zařazení ženy do výrobního procesu, ale jako proces, jehož řešení tkví v přeměně staré společenské dělby práce v její novou, komunistickou podobu, a tím i v dosažení nové kvality v dělbě činnosti mezi mužem a ženou. Tento proces je ve své podstatě integrálně spjat s řešením emancipace lidstva a s obsahem komunistické revoluce. Na tuto souvislost poukazovali klasikové marxismu-leninismu, když zdůrazňovali, že chce-li lidstvo uskutečnit své vlastní osvobození, musí také dosáhnout rovnosti obou pohlaví. Účast ženy na tvorbě společenských hodnot pak pokládali za vychozí podmínku její emancipace.

Naše společnost se programově s těmito myšlenkami ztotožnila, jejich teoretickému i praktickému řešení však zůstala mnoho dlužna. Ve sféře pracovního postavení ženy se někdy dělá rovnítko mezi mužem a ženou bez ohledu na fyziologicko-biologické odlišnosti ženy, které vyžadují přízpůsobení techniky zvláštností ženské pracovní síly, výběru určitých profesí apod. Nová podoba práce žen není jistě v dostatečném souladu s vybavením služeb a obchodu a dalších zařízení, která ulehčují a postupně odstraňují domácí práce.

E. Bártová (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha) ve svém příspěvku *Rovnoprávnost žen v oblasti vzdělání a pracovní činnosti* provedla analýzu vývoje postavení ženy v těchto dvou významných sférách v kapitalistické a socialistické společnosti. Ukázala na to, že poválečná éra ve světě znamená neustálý a prudký růst vzdělanosti vůbec a ženské vzdělanosti zvláště. V kapitalismu je však dosud zachován značný důraz na tradiční roli a k ní orientované vzdělání ženy, které je v tomto kontextu omezeno na převážně ženské obory.

Socialistický systém má naproti tomu zájem o maximální zapojení žen do společenského pracovního procesu, a proto usiluje o to poskytnout jim k tomu přiměřenou přípravu.

Vzdělanost žen v socialistických zemích dosahuje neobyčejného rozmachu jak o do svého obsahu, tak co do rozsahu. Celkový podíl dívek na počtu studentů všech úrovní školského systému zde dosahuje nejen zpravidla vyšších hodnot, ale vykazuje značný trend k technizaci ženského vzdělání a k nástupu žen do netradičních oborů.

Příprava pro život je přirozeně v úzké vzájemné vazbě na konkrétní profesionální uplatnění. Role manželky je dominantou určující životní dráhu ženy v kapitalistických státech. Jestliže má žena zaměstnání, je považována většinou za něco druhotného a doplňkového. Základem prestiže a postavení ženy je manželství.

Marxistická koncepce ženské otázky zdůrazňuje zapojení ženy do společenské produktivní

práce jako předpoklad dosažení její rovnoprávnosti. V našem národním hospodářství se ženy podílejí 47,6% na počtu pracujících a jejich účast ve společenském pracovním procesu je i objektivně zcela nezbytná. Svoji prestiž a postavení odvozují ze své práce ve prospěch společnosti.

Závěrem autorka referátu poukázala na některé problémy související jednak se zaměstnaností žen (jako např. konflikt rolí, společenské služby atd.), jednak se stupněm dosažení rovnoprávnosti, kdy ještě přetrvává řada nedostatků (diskrepance v oblasti mezd a nedostatečná účast žen na řízení). Zdůraznila však, že jde o problémy historicky omezeného charakteru, které se v procesu emancipace ženy — jako jednom z základních procesů přetváření socialistické společnosti — budou postupně řešit. K tomu je ovšem třeba aktivní účasti nás všech.

M. Bartošová (Československý výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Bratislava) se ve svém referátu zabývala *některými problémy pracujících matek*.

Vzhledem k nastoupené sociální politice našeho státu lze očekávat, že pracující matka má a bude mít dvě až tři děti, přičemž i matka tří dětí se do 35 let definitivně vrátí ke své ekonomické činnosti a do 40 let bude mít děti ve školním věku a mnohé již ve věku dospívání.

Pracující matka, a to ve všech věkových ročnících, nese však většinu povinností spojených s domácností. Dochází sice k částečnému přebírání některých prací mužem, je však nutno konstatovat, že zatímco v ekonomické činnosti ženy velmi rychle přebíraly a přebírají práce, které byly dříve považovány za výhradně mužské, muži se zdaleka ne tak rychle zapojují do ženských prací v domácnosti, což vyúsťuje v závažný rozpor mezi požadavky žen na volný čas a jejich možnostmi.

Je tedy třeba, aby společnost zabezpečovala ženě takové podmínky, aby byla ochotna mít děti, přičemž je nutno vycházet z toho, že jde o pracující ženu, která jednak do rodinného rozpočtu přináší svůj vlastní příjem, jednak chce uplatnit své schopnosti a kvalifikaci v ekonomické činnosti.

Dnešní situace je však stále taková, že pohled na ženy a muže je rozdílný. Například nikde na pracovištích nejsou muži nuceni zvedat více, než dovoluje pro ně předepsaná norma. Je však obtížné docílit, aby ženy nebyly nuceny zvedat více než předepsaných 15 kilogramů.

Totéž se týká postojů k delšímu uvolnění z práce. Ačkoli matka, která zůstává doma s narozeným dítětem, plní svoji povinnost vůči společnosti právě tak jako voják, který je uvolněn pro základní vojenskou službu, je absence žen hodnocena negativněji než absence mužů.

S přibýváním osamělých žen s dětmi vzrůstá též potřeba zvláštní péče společnosti o tyto neúplné rodiny, kde jsou problémy ekono-

mické, psychologické, výchovné, organizační a jiné.

J. Bauerová (Vysoká škola ekonomická, Praha) se věnovala *otázkám změn ve struktuře a pracovním uplatnění ženské pracovní síly v období vědeckotechnické revoluce*. Vědeckotechnická revoluce nevyvolává jen nové jevy ve vědě, technice, technologii, v sociální struktuře a dalších oblastech, ale zvýrazňuje a urychluje procesy, které v latentní podobě trvaly řadu let a někdy i staletí. Tato skutečnost se plně potvrzuje při studiu ženské pracovní síly.

Pro ženskou pracovní sílu jsou v období vědeckotechnické revoluce charakteristické tyto základní rysy:

1. Kvantitativní růst zaměstnanosti žen. V průměru je zaměstnána každá třetí žena. Dosud však trvá rozdíl v zaměstnanosti žen mezi socialistickými zeměmi a vyspělými kapitalistickými zeměmi. Ve všech socialistických zemích činí dnes zaměstnanost žen více než 40 %, z celkového počtu obyvatel. Ve vyspělých kapitalistických zemích se tento podíl pohybuje mezi 27–38 %.

2. Změny ve struktuře ženské pracovní síly. Tento rys je bezprostředně podmíněn rozvojem vědeckotechnické revoluce, mechanizací a automatizací výrobních procesů a rozvojem moderních odvětví národního hospodářství. Vědeckotechnická revoluce snižuje v tradičních průmyslových odvětvích fyzickou namáhavost práce a tak zpřístupňuje mnohé obory (chemii, strojírenství a jiné) ženské pracovní síle. Dochází k přechodu pracovní síly z odvětví materiální výroby do odvětví služeb; tento přechod je typický především pro ženy. Růst produktivity práce a rozvoj primární sféry lze poměrně rychle zabezpečit zavedením úplné mechanizace a automatizace. Podíl ženské pracovní síly v těchto odvětvích klesá, je uvolněn do oblastí služeb. V současné době je rozvoj terciární sféry v podstatě závislý na zvyšování počtu pracovníků. Ovšem ani tato sféra není uzavřena vědeckotechnickému pokroku a do budoucna je třeba zvažovat i otázky zaměření a kvalifikačních nároků na ženskou pracovní sílu v této sféře.

Strukturní změny v oblasti pracovních sil vedou mimo jiné k tomu, že v ČSSR roste počet feminizovaných odvětví – v roce 1948 jsou to 2 ze 17, v r. 1973 již 11 z celkového počtu 19 odvětví. Postupně se feminizují i profese a obory, kde ženská pracovní síla byla dříve zvláštností.

S feminizací některých odvětví je spojeno mnoho problémů platových, organizačních a jiných. Kořený některých těchto problémů nacházíme již v dobách počátků průmyslové revoluce, kdy ženská pracovní síla vstupovala do procesu společenské produktivní práce jako síla – ve srovnání s mužskou pracovní silou – druhořadá.

Je třeba zkoumat i otázku, zda také v budoucnosti bude zachováno rozdělení prací na mužské a ženské. V současné době orientace žen na některá odvětví přes obrovské změny

v ekonomice, životní a kulturní úrovni stále trvá. Názor, že toto rozdělení je neoddelitelným atributem ekonomické činnosti žen, lze přijmout pouze pro blízkou budoucnost. Sklon žen k určitým profesím bude trvat do té doby, dokud věda a technika nezpřístupní povolání, která dnes ženy ještě nemohou fyzicky zvládat nebo která je ohrožují jako uchovatelky rodu. Pro vzdálenější budoucnost se zdá přijatelnější myšlenka, že rozdělení prací na mužské a ženské přestane v dnešním vyhraněném měřítku existovat.

3. Růst vzdělanosti žen nastává zejména po druhé světové válce. Růst a zaměření kvalifikace žen jsou podmíněny nejen hospodářským a vědeckotechnickým pokrokem, ale především třídním uspořádáním společnosti. ČSSR patří mezi země s vysokou vzdělaností žen. Středoškolské studium je v našich zemích dnes již feminizováno. I zde studují dívky obory, chápány dříve tradičně jako chlapecké. Zbytky starých tradic se projevují ve feminizaci nebo maskulinizaci některých fakult vysokých škol.

4. Zaměstnanost žen s dětmi. Matky se po vyčerpání zákonných možností mateřské dovolené vracejí zpravidla zpět do pracovního procesu.

5. Vědeckotechnická revoluce ovlivňuje ty stránky života společnosti, které jsou pro rozvoj osobnosti ženy rozhodující – mění obsah práce, vede ke zkracování pracovní doby a prodloužení volného času. Tím přispívá ke změně životního stylu a spoluvytváří nový model ženy, rovnocenného spolupracovníka muže.

Problémy, které vznikají ze zaměstnanosti žen-matek pro mladou rodinu, se zabývala ve svém vystoupení M. Hrdá (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČSR). Vymezila nejprve mladou rodinu jako rodinu, kde věk manžela nepřesáhá 34 let bez ohledu na věk manželky. Mladé rodiny tvoří zhruba jednu čtvrtinu z celkového počtu rodin v ČSR. Ekonomická aktivita žen v mladých rodinách je velmi vysoká (77 %).

V současné době je rodina základním článkem naší společnosti a lze soudit, že ani v souvislosti se zánikem státu, práva a jiných institucí nedojde k zániku rodiny, protože není politickým útvarem. Rodina plnila a plní řadu významných funkcí, i když v průběhu jejího vývoje došlo v plnění těchto funkcí k významnému procesu. Obecně jsou uznávány tyto základní funkce rodiny:

1. biologicko-reprodukční
2. výchovná a socializační
3. ekonomická
4. emocionální a kulturní

1. Z hlediska biologicko-reprodukční funkce má mladá rodina mimořádný význam, neboť ženám do 34 let se rodí kolem 97 % všech dětí. Cílevědomou populační politikou se podařilo podstatně zlepšit reprodukci obyvatelstva ve všech krajích. Vhodnými stimuly lze tedy reprodukční funkci obyvatelstva ovlivňovat. Vedle ekonomických stimulů má velký

význam i vytvoření vhodného propopulačního klimatu, zvýšení prestiže manželství, rodiny, rodičovství.

2. Funkce výchovná a socializační má velký význam pro kvalitu populace. Rodina by měla sehrát pro děti úlohu zprostředkovatele v získání vzorů a norem chování, vztahu k práci, k budoucímu povolání, k veřejným problémům. Výchova dětí v rodině má základní význam pro vytváření životních cílů dětí a výběru prostředků k jejich dosažení. Rozsah výchovné funkce rodiny se značně snížil tím, že společnost převzala řadu úkolů v této oblasti. Avšak sociální chování, jemuž se dítě naučilo v rodině, se přenáší v určitých úpravách i do chování vně rodiny.

3. Funkce ekonomická doznala značných změn. Není již převážně funkcí výrobní, její hlavní náplň je spotřeba. Hmotné zabezpečení rodiny závisí nejen na příjmu rodiny, je úzce spjato s celkovou hospodářskou úrovní státu, s podílem státu na ekonomické funkci rodiny (ekonomická opatření státu ve prospěch rodin s dětmi, mzdová politika, výstavba bytů, jesli, mateřských škol, služeb pro domácnost ap.).

4. Emocionální funkce je jedním z hlavních stabilizačních činitelů současné rodiny. Roste technizace a pracovní tempo a jedinec je stále více zatahován do neosobních vztahů a vazeb. Všechny tyto a řadu dalších vlivů nutně potřebuje kompenzovat v intimitě rodinného prostředí. V tomto tkví rostoucí význam rodiny jako harmonického prostředí pro vývoj normální a vyrovnané osobnosti.

V současné době dochází v rodinách úspěšných průmyslových společnostech k částečnému přesunu autority z otce na matku. Jakmile žena vstoupila do zaměstnání a veřejného života, byla schopna převzít i řadu funkcí do té doby výlučně mužských, zejména zabezpečení rodiny po hmotné stránce a funkci zprostředkovatele s vnějším světem.

Zabezpečování národních funkcí ve změně sociální situaci může ohrožovat žádoucí stabilitu mladé rodiny. Účinnou pomocí mladým rodinám při řádném plnění jejich sociální role je citlivý přístup odpovědných vedoucích pracovníků k problémům mladé rodiny.

*

Na závěr konference vystoupila řada přítomných s diskusními příspěvky, které se dotýkaly široké škály praktických problémů spojených s ženskou zaměstnaností, například otázek výstavby zařízení pro předškolní a školní děti, společného stravování, péče o pracující ženy ve výrobních podnicích, uplatnění kvalifikace žen a jiných závažných otázek, které se stále ve větší míře dostávají do popředí zájmu vědecké fronty i odpovědných pracovníků společenské praxe.

Libuše Lišková — Marie Tláskalová

Mladí technici a jejich představy o některých aspektech v odměňování

Odměňování patří k těm otázkám, o něž je ve společnosti poměrně veliký zájem. Někdy může dokonce vzniknout dojem, že má primární význam a mělo by na sebe soustředit prvořadou pozornost celé společnosti.

V socialistické společnosti se realizuje zásada „Každý podle svých schopností, každému podle jeho práce“ jako hlavní princip organizace ekonomického a sociálního života. Realizace této zásady implikuje diferencovanou odměnu podle množství a kvality práce. Problém spočívá v tom, zda platová diferenciace je natolik zřetelná, aby mohla vyjádřit rozdíly ve vykonané práci. Pro rozvoj socialistické společnosti je škodlivé jak rovnostářství, tak i nadměrná, ekonomicky neodůvodněná diferenciace. Na škodlivost vysokých mezd upozornil V. I. Lenin v práci *Nejbližší úkoly sovětské moci*.¹

Realizace socialistické mzdové politiky není jednoduchá, neboť probíhá ve složitých ekonomických, sociálních a politických podmínkách. Je známo, že zejména v šedesátých letech bylo v ČSSR věnováno této otázce mnoho pozornosti. Mezi různými požadavky nechybělo podstatné zvýšení platové diferenciace mezi jednotlivými kategoriemi pracovníků, zvláště se zdůrazněním jednoho aspektu kvalifikace — vzdělání.

Tato situace vedla pracovníky Ústavu marxismu-leninismu ČVUT k záměru provést poměrně rozsáhlý výzkum části mladých techniků a zjistit jejich názory a postoje k této otázce. Jedním z dílčích cílů výzkumu bylo zjistit názory na stanovení minimální mzdy a horní hranice mezd a platů v Československu, na celkovou délku platové stupnice a stupeň platové diferenciace mezi vybranými kategoriemi pracovníků průmyslových závodů. Slo mimo jiné o konfrontaci představ a skutečné platové diferenciace a současně o zjištění, do jaké míry mladí technici přijímají realizaci zásad socialistického odměňování.

Předmětem článku je rozbor představ a postojů příslušníků mladé technické generace, kteří studovali při zaměstnání na vysoké škole technické, o některých aspektech odměňování v socialistické společnosti. Jsou sledovány postoje k minimální mzdě a horní hranici mezd a platů a dále pak představy o plattech a platových rozdílech mezi základními kategoriemi pracovníků průmyslového závodu (podniku). Zároveň je zhodnocen význam vybraných faktorů pro spokojenost s prací (v zaměstnání).

Zpracování problému je založeno na výsledcích sociologického šetření provedeného v r. 1967 a 1972.² Jde v podstatě o opakovaný výzkum, jímž mělo být ověřeno, k jakým změnám

¹ Viz Lenin, V. I.: *Nejbližší úkoly sovětské moci*, Spisy, sv. 2. Praha, SNPL 1954.

² Výzkum studentů dálkového a večerního studia

v r. 1967 a 1972 byl proveden ve spolupráci s M. Honzíkem. Výzkumy z let 1964–1965 jsou výsledkem individuální práce.